

Η Αποστολή

Διονύσου κατάβαση

«... Μόνο εκείνος που αγωνιά βρίσκει την ανάπαυση,
μόνο εκείνος που κατεβαίνει στα τάραρα βρίσκει την αγαπημένη του,
μόνο εκείνος που τραβά το μαχαίρι κερδίζει τον Ισαάκ»

Σαίρεν Κίρκεγκωρ, *Φόβος και Τρόμος*

Μόνο ως συλλογικότητα θα αντέξει η ανθρωπότητα τη δοκιμή ολικής διάλυσης στην οποία είναι εκτεθειμένες οι ανθρώπινες συλλογικότητες στον πιθανόν τελευταίο αγώνα μας. [...] Το πρώτο βήμα για την άρση του υποκειμένου σ' αυτή τη συλλογικότητα είναι η διάλυσή του, θάνατος ή καισαρική τομή είναι η εναλλακτική του ΝΕΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ. Το θέατρο προσομοιώνει το βήμα, εξοχικό περίπτερο και αίθουσα τρόμου της μεταμόρφωσης.¹

Στις παραπάνω γραμμές συμπυκνώνεται η στάση και η πολιτική φιλοσοφία ενός από τους σπουδαιότερους θεατρικούς συγγραφείς του δεύτερου μισού του εικοστού αιώνα. Ήδη συγγραφικά ενεργός από τη δεκαετία του '50, ο Χάινερ Μύλλερ αναδύθηκε μέσα από το ρημαγμένο τοπίο της ιστορικής βίας και του βομβαρδισμένου μυθικού παρελθόντος.

¹ Heiner Müller, *Herzstück*, Βερολίνο 1983, μτφ. Γιώργος Σαγκριώτης, Erica Fisher-Lichte, *Ιστορία Ευρωπαϊκού δράματος και θεάτρου*, Πλέθρον, Αθήνα, 2012, σελ. 271.

Με «την πλάτη στραμμένη στα ερείπια της Ευρώπης»² στοχάζεται πάνω στην ανθρώπινη κατάσταση, στο άτομο ως πεδίο μάχης και στις επαναστάσεις που σημαδεύουν την ιστορία του. Ωστόσο, το θέατρό του πηγαίνει ένα βήμα παραπέρα. Συμπυκνώνοντας στη δραματολογία του ετερόκλητες θεατρικές παραδόσεις (Μπρεχτ, Αρτώ, Μπέκετ, τελετουργικό θέατρο του Ζενέ, αμερικανική πρωτοπορία) αλλά και λογοτεχνικές-φιλοσοφικές επιρροές (Νίτσε, Τ.Σ. Έλιοτ, Σαίξπηρ) χτίζει ένα δικό του ανοίκειο σύμπαν: ένα παλίμψηστο πολιτισμών και ένα κολάζ αντιθετικών εικόνων που διαδέχονται η μια την άλλη σε μια ιλιγγιώδη περιδίνηση. Ταυτόχρονα όμως το έργο του Μύλλερ μάς φέρνει αντιμέτωπους με το ίδιο το είδωλό μας -την αντανάκλαση των σύγχρονων πολιτισμών και κοινωνιών- προβάλλοντας στα μάτια του σημερινού θεατή το οικείο με τον πιο ανοίκειο τρόπο.

Η επανάσταση παίζει θέατρο- το θέατρο παίζει επανάσταση

Στο επίκεντρο του προβληματισμού του Χάινερ Μύλλερ τέθηκαν οι δυσκολίες της οικοδόμησης του σοσιαλισμού στη Λαϊκή Δημοκρατία της Γερμανίας, αλλά πολύ σύντομα ξεκίνησε η ενασχόληση με το ερώτημα των ιστορικών όρων της επιτυχίας ή της αποτυχίας της επανάστασης.³ Προκειμένου να αναδείξει αυτή την προβληματική, στράφηκε στην αναδόμηση κλασικών έργων, αρχαίων μύθων και ελληνικών τραγωδιών. Φωτίζοντας τη δυναμική αλληλεπίδραση αποτυχίας- επιτυχίας,

² Heiner Müller, *Μηχανή Άμλετ*, μτφ. Ελένη Βαροπούλου, *Δύστηνος Άγγελος*, Άγρα, Αθήνα, 2001.

³ Erica Fisher-Lichte, *Ιστορία Ευρωπαϊκού δράματος και θεάτρου*, μτφ. Γιώργος Σαγκριώτης, Πλέθρον, Αθήνα, 2012, σελ. 272.

αυτονομίας- υποτέλειας, παρελθόντος- μέλλοντος, η Αποστολή τοποθετεί τα αντιθετικά αυτά στοιχεία στα άκρα, στη μέγιστή τους σύγκρουση αναδεικνύοντας τη διαλεκτική τους σχέση. Παίρνοντας ως πρώτη ύλη την ιστορική θεώρηση των εξεγέρσεων -ένα θέατρο φαντασμάτων σε μια ματωμένη σκηνή- ο Μύλλερ την επαναδιατυπώνει και την υπερβαίνει: μας θυμίζει πως καμία επανάσταση δεν είναι νομοτελειακά χαμένη. Εμείς οι ίδιοι είμαστε υπεύθυνοι για την έκβασή της, εμείς δημιουργούμε τις προϋποθέσεις της ήττας και της νίκης.

Στο κείμενό του, η τάξη ενυπάρχει μέσα στο χάος. Τα κολάζ ασύνδετων, σκορπισμένων εικόνων, με έναν παράδοξο τρόπο ακολουθούν μια ταυτόχρονα ανεξέλεγκτη και έρρυθμη τροχιά. Ο θεατής χάνεται στη σπειροειδή αφήγηση, στην περιστροφική κίνηση πολλών αντιθετικών οπτικών ερεθισμάτων που δημιουργούν την αίσθηση της ασυνέχειας.

Η αρχή της Αποστολής είναι η εξιστόρηση ενός τέλους· της εξέγερσης των σκλάβων στην αγγλική αποικία της Τζαμάικα, μιας ακόμα επανάστασης που επανεγγράφεται αενάως στην ιστορία της ανθρωπότητας. Η αφήγηση έχει ήδη ολοκληρωθεί, τα πιόνια έχουν λάβει τις τελικές τους θέσεις και ο «άγγελος της απελπισίας», ως άλλος «άγγελος της ιστορίας», με τη μορφή της γυναίκας του Αντουάν, αναδομεί και προβάλλει τις αναμνήσεις του. Στρέφεται και μας δείχνει, μας αναγιγνώσκει, ως μπενγιαμινικός αφηγητής, ως απλός παρατηρητής, τη ροή των ήδη συντελεσμένων γεγονότων, ανήμπορος να σταματήσει ή να αλλάξει την εξέλιξή τους.

Στην αντεστραμμένη αφήγηση του Μύλλερ, η αρχή της ιστορίας ακολουθεί. Ο Ντεμπυσόν, ο Γκαλουτέκ και ο Σασπόρτας, τρεις γάλλοι επαναστάτες, φτάνουν στην Τζαμάικα για να οργανώσουν την εξέγερση.

Οι τρεις άνδρες, προερχόμενοι από διαφορετικές κοινωνικές τάξεις, επιδίδονται σε προσωπικές αψιμαχίες, σε ένα «θέατρο εν θεάτρω», σε μια φρενίτιδα πολιτικών αντιπαραθέσεων που αποτυπώνει ανάγλυφα την απαισιοδοξία του συγγραφέα για τη μοίρα της παραδοσιακής κατασκευής των επαναστάσεων. Η οργάνωση της εξέγερσης γίνεται παιχνίδι των λίγων (τρεις αποφασίζουν για τη μοίρα ενός ολόκληρου λαού που απουσιάζει εκκωφαντικά) και σύντομα χάνει παντελώς τον αρχικό της χαρακτήρα, καταλήγοντας σε μια διένεξη που σκοπό έχει όχι τη δημιουργία μιας νέας τάξης πραγμάτων, αλλά την αναδιανομή της εξουσίας και της ισχύος. Ο πεσιμισμός του Μύλλερ βρίσκει ακριβώς εδώ την απόλυτη έκφρασή του· το επαναστατικό μοντέλο όπως έχει χτιστεί ανά τους αιώνες, βασισμένο στην ανακύκλωση του ίδιου κυβερνητικού προτύπου εξουσίας, ιστορικά, κοινωνικά και φιλοσοφικά είναι καταδικασμένο να αποτύχει. Τα ιστορικά παραδείγματα είναι πολλά. Ο Μύλλερ επιλέγει αυτό της γαλλικής επανάστασης για να ενσαρκώσει τη διαλεκτική πεσιμισμού- αισιοδοξίας. Οι επαναστάτες καλύπτοντας τα πρόσωπά τους με τις μάσκες του Δαντόν και του Ροβεσπιέρου αποκαλύπτουν τις πραγματικές τους προθέσεις, «παίζοντας θέατρο» όπως ακριβώς λίγο πριν «έπαιζαν επανάσταση». Την ελπίδα ωστόσο, θα ενσαρκώσουν ο Γκαλουτέκ και ο Σασπόρτας. Μετά τη θριαμβευτική τους ήττα και την προδοσία του Ντεμπυσόν, τολμούν να επανανοηματοδοτήσουν τη ζωή και τον αγώνα τους, φτάνοντας μέχρι το θάνατο. Ιδιαίτερα ο Σασπόρτας αποσπάται, επαναπροσδιορίζει την ουσία και τις πράξεις του, σπάζει το είδωλό του και ακολουθώντας την τροχιά της εξεγερσιακής παρόρμησης της ανθρώπινης φύσης, παραδίδεται στο ορμέμφυτο της ζωής, στο διονυσιακό-καρναβαλικό ρεύμα της επανάστασης. Κατά τον τρόπο αυτό, ο μυλλερικός πεσιμισμός αντιπροτείνει έναν καινούργιο κόσμο, ανοίγει έναν νέο δρόμο στις

εξεγέρσεις του μέλλοντος, κάτι που αποτυπώνεται στον τελευταίο μονόλογο του Σασπόρτας:

Όταν οι ζωντανοί δεν θα μπορούν άλλο ν' αγωνίζονται, θ' αγωνιστούν οι νεκροί. Με κάθε χτύπο στην καρδιά της Επανάστασης, φυτρώνει ξανά κρέας γύρω απ' τα κόκαλά τους, έρχεται αίμα στις φλέβες τους, ζωή στο θάνατό τους. Η εξέγερση των νεκρών θα είναι ο πόλεμος των τοπίων, όπλα μας τα δάση, τα βουνά, οι θάλασσες, οι έρημοι του κόσμου. Εγώ θα γίνω δάσος, βουνό, θάλασσα, έρημος. Εγώ, αυτό είναι η Αφρική. Εγώ, αυτό είναι η Ασία. Οι δυο Αμερικές, είναι εγώ.⁴

Ο διονυσιακός χορός (με νιτσεϊκούς όρους) εκφορτίζεται ακατάπαυστα σ' έναν απολλώνιο κόσμο εικόνων. Το άτομο κομματιάζεται και συγχωνεύεται με το πρωταρχικό Είναι.⁵ Γίνεται κοινωνός μιας μεταφυσικής, καρναβαλικής έκφρασης του κόσμου⁶ όπου η τάξη πραγμάτων ανατρέπεται, αντιστρέφεται. Οι κώδικες, οι περιορισμοί, οι αναστολές, οι κανόνες, οι ρόλοι, οι ιεραρχίες που επιβάλλει η κοινωνία, καταργούνται. Τότε μπορούμε να μιλάμε για επανάσταση, και όχι για εξέγερση.⁷ Ο Μύλλερ βρίσκεται στη σφαίρα του άφατου, εκφέρει το ανείπωτο. Ο λόγος του είναι συμπαγής, πλήρης λέξεων, αλλά κάθε στιγμή σπάει, αυτο-ακυρώνεται, αδειάζει: σημαίνει δίχως να ειπώνεται και ειπώνεται δίχως να σημαίνει. Ριζώνει στο σώμα και ταυτόχρονα το τραυματίζει. Προτάσσει τη δυνατότητα ενός άλλου τρόπου ζωής που

⁴ Χάινερ Μύλλερ *Η Αποστολή*, μτφ. Ελένη Βαροπούλου, Άγρα, Αθήνα, 2001, σελ. 67-68.

⁵ Φρίντριχ Νίτσε, *Η γέννηση της τραγωδίας*, μτφ Ζήσης Σαρίκας, Βάνιας, Αθήνα, 2008, σελ. 99.

⁶ Mikhail Mikhaïlovich Bakhtin, *Rabelais and His World*, Indiana University Press, 1984.

⁷ Ο Αλμπέρ Καμύ διαχωρίζει την επανάσταση από την εξέγερση λέγοντας ότι η πρώτη στοχεύει στο πέρασμα από τη μια κυβέρνηση στην άλλη ύστερα από μια τέλεια μετατόπιση, ενώ η δεύτερη σε απλές μεταρρυθμίσεις, γι' αυτό και καταλήγει σε αδιέξοδο. Η επανάσταση είναι η εισαγωγή της ιδέας στην ιστορική εμπειρία, ενώ η εξέγερση είναι μόνο το κίνημα που οδηγεί από την ατομική εμπειρία στην ιδέα. Έτσι, καταλήγει στο ότι ιστορικά δεν έχει υπάρξει ακόμη επανάσταση.

Αλμπέρ Καμύ, *Ο επαναστατημένος άνθρωπος*, μτφ. Νίκη Καρακίτσου- Douge, Μαρία Κασαμπάλογλου- Roblin, Πατάκη, Αθήνα, 2015, σελ. 178- 179.

εκπορεύεται από την αναίρεση, την υπέρβαση του εαυτού, τη διονυσιακή διάλυση της ενότητας του Εγώ.

Διασχίζοντας το χθόνιο μυλλερικό τοπίο φαντασμάτων, η Αποστολή δεν είναι παρά μια κάθοδος στον Άδη, ένα ταξίδι στα άδυτα του υποσυνείδητου, των πληγών της μνήμης και της ιστορίας – μια αναμέτρηση με το παρελθόν και τους νεκρούς που ζουν, σαλεύουν, αρθρώνουν λόγο πάνω στην αιματοβαμμένη σκηνή του θεάτρου του κόσμου. Σε μια κοινωνία ακινητοποιημένη στο αδιέξοδο, στον προθάλαμο της Νέκυιας, στα «ερείπια της Ευρώπης», είναι άραγε δυνατή η δόμηση ενός καινούργιου κόσμου πέρα από ταξικές, φυλετικές ή κάθε είδους διαφοροποιήσεις; Είναι δυνατή η εξέγερση του ορμέμφυτου της ζωής, όλων των δημιουργικών δυνάμεων που γεννούν έναν πολιτισμό; Είναι δυνατή η αναγέννηση;

Ο Μύλλερ φαίνεται πως απαντά καταφατικά. Πως ο άνθρωπος μπορεί να ζήσει και διαφορετικά. Αποτυπώνοντας στο έργο του παράλληλα συγκρουσιακά τοπία (μνήμης- ιστορίας, ατόμου- κολεκτίβας, εαυτού- έτερου εαυτού), επισημαίνει ότι η κάθε εξέγερση –ατομική και συλλογική- είναι απαραίτητη. Το θέατρό του μας θυμίζει ότι έχουμε χρέος να είμαστε ανήσυχoi, ανικανοποίητοι, ασυμβίβαστοι και μας προτρέπει να συντρίβουμε καθημερινά την εικόνα που αντικρίζουμε στον καθρέφτη. Να κατέβουμε στο σκοτάδι του Άδη για να διεκδικήσουμε το φως του Διονύσου.